

סנהדרין לו

שווערד

- 1. רש"י סנהדרין דף לו/א**
מן הצד הור מתחלי - מפני עונה יתירה שהיתה בו:
- 2. רש"י גיטין דף נט/א**
מן הצד - מן הקטנים ולא מן הגדול שלא ילמד חובה והשאר נכנעין מפניו שלא לחלוק עליו משום לא תענה על רב... ולא ילמדו זכות:
- 3. תוספות גיטין דף נט/א**
דכולהו מנייניהו מן הצד הור מתחלי - פי' בקונט' דמוקי לה לא תענה על ריב בכל דבר ואין גראה זלא מיסתבר דפליג אמתניתין דסנהדרין (דף לב.) דאייתי אלא משום עונה שלא להראות עצמו גדול היה עושה:
- 4. ערוך לנר על סנהדרין דף לו/א**
שם ברש"י ד"ה מן הצד הור מתחלי. מפני עונה יתירה שהיתה בן: ובגיטין (דף נ"ט) פי' משום דסברי זלא תענה על רב... ולענ"ד י"ל ...
- 5. מרגליות היב לו. אות ג.**
ואמר רבה בריה דרבא כו'... בכזה"י למהרש"י כ' ענין שנסמך מאמר זה לדלעיל שעונה יתירה היתה ברבי היא דלכאורה היכי עביד רבי הכי הא נשיא אין כבודו מחול, אמנם הנה הטעם שאסור לו לזוטר על כבודו הוא כדי שלא ירשה עצמו מי שהוא להגיד גם אני כמוהו וירבה מחלוקת בישראל, אבל כשהנשיא הוא אדם שאין כמוהו בדורו בתורה ובגדולה אין לחשוש לכך ושפיר התנהג רבי בענוותנות וכן מצינו במרע"ה שהיה עניו מכל אדם אשר ע"פ האדמה, ובתו"ח כ' התורה יש בה ג' מחלקות מקרא משנה וגמרא לכך כשם שהמקרא נכתב ע"י מרע"ה שלא היה כמוהו בתורה ובגדולה כן נסדרה המשנה ע"י רבינו הקדוש שלא היה כמוהו בתורה וגדולה והיה כח בידו לאסוף כל חכמי דורו ולסדר המשנה, וכן רב אשי היה הגדול בדורו בתורה וגדולה והיה כח בידו לקבץ כל חכמי דורו ולסדר כל המימרות וההלכות שנתחדשו עד ימיו, וראה משי"כ לעיל ל' ע"א אות א.
- 6. שערים מצ' בהל'**
עד רב אשי... כתב בתשו' הריב"ש (ס' רע"א) דרבינא לא היה גדול בתורה כרב אשי
- 7. ספר מכתב מאליהו ח"ד עמ' 23 (תורה וגדולה במקום אחד?)**
- 8. ספר בניהו בן יהוידע על סנהדרין דף לו/א**
שם והא הוה חזקיה הוה שבנא. הא דלא אמר הוה ישעי', משום דאינו מזכיר כאן אלא אותם שהיו ראשי ישיבות שמלמדים תורה ברכים, אך ישעיה הנביא ע"ה אע"ג דהוה גדול בחכמה, לא היה קובע ישיבה בבית המדרש למתני לרבנן, ורק היה לו תלמידים שנקראים בני הנביאים כדרך כל נביא, אבל שמואל הנביא ע"ה היה קובע ישיבה, כי לא היו בימיו אחרים קובעי ישיבה כאשר היה בימי ישעיה הנביא ע"ה...
- 9. תלמוד בבלי מסכת גיטין דף נו/א**
סבור רבנן לקרוביה משום שלום מלכות אמר להו רבי זכריה בן אבוקולס יאמרו בעלי מומין קריבין לגבי מזבח סבור למיקטליה זלא ליזיל ולימא אמר להו רבי זכריה יאמרו מטיל מום בקדשים יהרג אמר רבי יוחנן ענוותנותו של רבי זכריה בן אבוקולס החריבה את ביתנו ושרפה את היכלנו והגליתנו מארצנו
- 10. נמוקי יוסף על הרי"ף סנהדרין דף יג/ב**
וכתבו המפרשים ז"ל לאו למימרא דאסור לענות על רב דאדרבה אסור לו לשתוק שהרי בדיני נפשות אמר אחד מן התלמידים יש לי ללמד עליו זכות שומעין לו ותלמיד היושב לפני רבו ורואה זכות לעני וחובה לעשיר אין לו לשתוק אלא הכי אמר קרא שראוי לעשות בענין שלא יצטרכו לענות על רב כלומר שידברו הם תחלה ולא מפני כבודו אלא שיש לחוש שמא [לא] ירצה התלמיד לחלוק אח"כ על הרב כי יתבייש ממנו ויכניס דבריו ומפני כך חששו לזה בדיני נפשות מתוך חומר שבהם אבל בדיני ממונות אין אנו חוששין כ"כ לפיכך אם רצו מתחילין בגדול. ומיהו טוב הדבר להתחיל לעולם מן הצד כדאמרין בפרק הניזקין (דף נח.) אמר רב אנא הואי במנינא דבי רבי ומנאי דידי מנז ברישא:

11. ה' הר"ן על סנהדרין דף לו/א

לא תענה על ריב. פי' אין האזהרה על הקטן שלא יענה אחר הגדול בדין אלא עיקר האזהרה היא על הגדול שלא יתחיל ויאמר דעתו תחילה כי שמא יפתח בחובת הגדון ושאר דיני הסנהדרין הקטנים ממנו לכבוד המופלא שבב"ד שפתח לחיוב לא יוכלו לחלק עמו כרצונם להפך בזכות הגדון לפיכך ראוי שיתחילו מן הצד כי שמא לאחר שישמע המופלא הטענות שטענו הראשונים לזכות הגדון יחזור ויהפך בזכותו אף על פי שבראשונה היתה כוונתו לחובה, ומיהו אם רצה הקטן לענות ולחלוק על הגדול הרשות בידו

12. מרגליות הים לו: אות ד.

הא איכא אחרייתא כו'. בחז"ל כ'... ואין מושיבין זקן בסנהדרין... וג"ל דכשם שאין מושיבין זקן כך אם הוזקן מסלקין אותו...

13. המאירי על מסכת סנהדרין דף לו/א

כבר בארנו שאין מושיבין בדיני נפשות זקן מופלג שכבר שכה צער גדול בנים ולא סריס ולא מי שאין לו בנים שכל אלו האכזריות מצויה בהם ואתה רואה שכל עצמינו אנו משתדלים להצלה ולרדיפת זכות ומ"מ במסית אין אנו משתדלים בהצלחתו כלל ומתוך כך יצא מכלל דיני נפשות בכמה דברים כמו שיתבאר ומושיבין בדינו זקן וסריס ומי שאין לו בנים וכל שאכזריות מצויה בהם זקן זה דוקא שאינו מוליד שאם הוא מוליד הרי לא שכה צער גדול בנים וי"מ שלכתחלה הוא שאין מושיבין אבל אם הושיבוהו כשהוא בחור אף על פי שהזקין דן כדרכו והולך שמאחר שהורגל בדיני נפשות אין כאן בית מיחוש

14. ספר מנחת חינוך - מצוה תצא - אות ח

כבר הבאתי דהר"מ סבירא ליה דאין סומכין מי שאינו ראוי לכל הדברים. ואפשר דלאחר שנשמך נעשה סריס, ומבואר לקמן בס"ד דאף לדעת הר"מ אם בשעת סמיכה היה ראוי לכל הדברים, אף שלאחר זמן נפסל לקצת דברים, מ"מ לזה שלא נפסל יכול לדון. ומיירי שנעשה סריס בידי שמים, דבידי אדם הי' ליה בעל מום ופסול לדון, ויבואר לקמן [אות י'] בס"ד:

15. תוי"ט על מסכת אבות פרק א משנה י

שמעיה ואבטליון - פירש הר"ב גרי צדק היו. וכך כתב הרמב"ם בהקדמתו לחבור משנה תורה ומשמע שהם בעצמם היו גרי צדק ולא יתכן כיון שהיו נשיא ואב בית דין כדפירש הר"ב במשנה ד' ואין גר כשר לדון כדפירש הר"ב במשנה ב' פרק ד' דסנהדרין [כל שכן להיות אב בית דין כדתנן במשנה ד' פרק קמא דהוריות]. וזה לשון רבינו ליווא בספר דרך חיים שמעיה ואבטליון אמרו שהיו מקהל גרים. וכן מוכח בגיטין [דף ג"ז ע"ב] ויומא [דף ע"א ע"ב]. אבל אין הפירוש שהם עצמם היו גרים. שא"כ איד אפשר למנותו נשיא ואב בית דין. אלא שבאו מן גרים ובדאי אמן מישאל היו ולכן היו מותרים למנותו נשיא ואב בית דין. אבל יש שפירשו כי הם עצמם גרים היו בודאי זה טעות גמור. ע"כ:

16. תוספות ברכות דף יט/א

דוגמא השקוה - פרש"י לפי שהיתה גיורת כמותם שהיו גרים וכן משמע בירושלמי דמועד קטן (פ"ג) מהו דוגמא דכוות'.

17. מרגליות הים לו: אות יג

והנה בתומים שם צידד דבשביל שהם היו בימי מלכי חשמונאים הכשרים מינה אותם המלך כיון שרשות למלך למנות שופט אפי' לדיני נפשות, ותמהני דהרי השופט הנתמנה מטעם המלך אין בידו רשות יותר מהמלך עצמו ויכול לדון בשם המלך למיתת סייף אבל לא כב"ד תורני באחת משאר מיתת ב"ד ...

18. פירוש הריב"א על שמות פרק כא פסוק א

לפניהם. פרש"י ולא לפני עכו"ם, וקשיא למה לי קרא למעוטי עכו"ם הא אפילו גרים פסולים לדון כדאיתא פ"ב דקדושין גבי אושפיזכניה דרב אדא בר אהבה וכ"ש עכו"ם, וי"ל דהא דגר פסול לדון היינו היכא שיש ישראל שיודעין לדון אבל היכא שאין ישראל לא ותדע שהרי שמעיה ואבטליון גרים והיו דנין את ישראל לפי שלא היה בישראל חשוב כמותם, כפר"מ מקוצי.

19. מדרש רבה דברים פרשה א פסקה א

(א) אלה הדברים ... הרי משה עד שלא זכה לתורה כתיב בו (שם ד) לא איש דברים אנכי כיון שזכה לתורה נתרפא לשונו והתחיל לדבר דברים מנין ממה שקרינו בענין אלה הדברים אשר דבר משה:

איתא בר"ן בדרשותיו. דהא דהיה משרע"ה כבד פה, להורות מתיקות עריבות נעימות ידידות התורה, כי לפעמים כשאומר איש איזה דבר ואותו הדבר בעצמו אינו חכמה כ"כ, רק שהאיש המדבר הוא בעל מליצה ויודע להמליץ הדבר בנועם אמריו ובחידות, אזי יומתק הדבר לחיך השומע, משא"כ אם איש אחר היה מדבר אותו הדבר לא היה הדבר מתוק לחיך השומע, כיון שהדבר בעצמותו אינו נחמד כל כך ואינו חכמה כ"כ, אבל אם הדבר בעצמו הוא דבר חכמה וחמדה יהיה המספר איזה שיהיה, נמתק הדבר לחיך השומע, כיון שהענין בעצמו הוא המודי ונעים ומתוק לחיך, ע"כ היה משרע"ה כבד פה, בכדי שלא יאמרו הבריות בראותם מתיקות עריבות נעימות ידידות ד"ת היוצאים מפיו, יאמרו המתיקות הזה הוא שהוא מליץ גדול ובעל לשון צח, וכהיום שהיה כבד פה, יודע לעין כל שהתורה בעצמה מתוקה מדבש ונופת צופים:

אבל בזהר וארא דף כ"ה [ע"ב] נראה מבואר שלא היה כבד פה רק עד מתן תורה, והטעם שהיה כבד פה, לפי שמדריגתו היה מבחי' קו"ל (ז"א) ולא היה מצורף עמו הדבור (מלכו"ת) כי הדבור היה בגלות, ע"כ צירף עמו הקב"ה את אהרן שושבינא דמטרוניתא, וכאשר יצאו לגמרי מבחינת הגלות אז משה ידבר, עיי"ש ותבין, ואעפ"כ יש לכיין גם דברי הר"ן, דכיון שידעו שמה היה כבד פה, בראותם נעימות אמריו ידעו כי מעלת התורה היא הפועלת זאת. ותבין עיי"ז מ"ש משה [דברים ד יב] קו"ל דברי"ם אתם שומעים, כי בסיני כבר היו שומעים צירוף קו"ל עם דברי"ם, והנה קו"ל דבו"ר בגי' שמ"ח, וז"ס שארז"ל [ירושלמי חגיגה פ"ב ה"א] (כשעסקו הראשונים בתורה) היו הדברים שמחיי"ם כנתינתם בסיני, ודוד אדונינו שהיה בחינת דבו"ר (מלכות פ"ה דבר מלך שלטון) אמר [תהלים ט"ז] שויתי הוי"ה לנגדי תמיד וכו', (הוי"ה בחי' קו"ל, זה שמי וזה זכר"י) וסיים לכן שמ"ח לבי, בצירוף קו"ל דבו"ר אור צדיקים ישמ"ח:

ומצוה האחרונה היא כתבו לכם את השירה, שכוללת כל כתיבות דברי תורה שיהיה השארה בעולם הזה, ואף דמדינא דברים שבעל פה אי אתה רשאי לאומרם בכתב, מכל מקום אחר שהותר לכתוב הרי כתיבתם מצוה ובכלל מצות כתבו לכם, שעיקר הכוונה שיהיה קיים לדורות, וכל זמן שהיו כל ישראל יחד בארץ ישראל ולמדו תורה התלמידים מפי רבותיהם נאסרה הכתיבה כדי שלא יסמכו על מה דכתיבא ומנחא, ויצטרכו ללמוד מפי הרב דאין דומה לומד מפי רבו למפי כתבו, וכמו שנאמר (ישעיה ל', כ) והיה עיניך רואות את מוריך וכמו שאמרו (הוריות י"ב). תחזו לפומיה, פי בפה מתגלה מעמקי הלב, מה שאין כן בכתב שאי אפשר לכתוב מה שבלב, וכמו שאמרו (סנהדרין ל"ה). דאף על גב דסופרי דזיינים כותבין ליבא דאינשי אינשי, והתלמיד השומע מפי רבו הוא משיג מה שבלבו, אבל אחר שנפזרו בגלות לכל קצוות עד שאם יצטרכו ללמוד מפי רב היתה התורה משתכחת חס ושלום, הרי הכתיבה מצוה חיובית:

אבל גם בקנינים רוחניים ישנם שני סוגים, יש שהוא קונה מעלות רוחניות ומתנאה בהן. זה לאות שעדיין הן מבחוז לעצמותו, ואינן "הוי"ה" בו, כי אין האדם מתנאה במה שכבר נעשה מציאותו הפנימית; כמו שאין אדם מתנאה במה שיש לו שתי ידיים ושתי עינים. וזהו גדר עשיית תורה ומצוות "לשמן"; היינו שכל כך פשוט אצלו שכך צריך להיות וכך צריך לעשות. עד שאינו מוצא בעצמו מקום להתנאות בהן כלל.

אדם כזה הוא הענו האמיתי, כי הוא מרגיש שאין לו שום דבר בעולם חוץ מהשתעבדותו להקב"ה; אין לו "בעלות" כלל, אלא עבדות. וזהו שמצאנו במשה רבנו ע"ה שנקרא "עבד ה'", והתורה העידה עליו "האיש משה ענו מאד מכל האדם אשר על פני האדמה" (במדבר יב, ג), כי השגת דרגת העבדות המוחלטת להשי"ת היא היא הענוה.

למדנו בגמרא (בבא בתרא כה): "הורצה שיחכים — ידרים (בתפלתו), יחזיר פניו מעט לצד דרום), ושיעשיר — יצפין; וסימנך: מגורה בדרום ושולחו בצפון" (ראיתי לרב נחמן מברסלב ז"ל שהקשה שלכאורה משמע מכאן שאי אפשר לאדם להיות חכם בחורה וגם עשיר, כי המונה לדרום אינו יכול לפנות גם לצפון, ונראה שלחכמה ולעושר מקומות מחולקים; אבל קשה הרי מצאנו כמה גדולים שהיו להם "תורה וגדולה במקום אחד" (עיין גיטין נט). והריץ שזה על ידי ענוה, שאז אין לו מקום.

ביאור דבריו ז"ל, שאי אפשר שתהא לו חכמה, ושתהא לו עושר גם כן, כי זמן שמשיג שהחכמה או העושר של, הרי זה בחינת מקום, שהרי בזה עושה רשות לעצמו; ואז אי אפשר לחת לו שתיזן, ולמה? כי כל מה שנותנים לאדם בעולם הנה, בין חכמה בין עושר, הרי זה נסיון עבודה, לראות אם יתנאה בו ויטלנו לעצמו, או ישתמש בו לעבודת ה'. ולא הרי נסיון העושר כהרי נסיון החכמה, ואין נותנים לאדם עבודה כה קשה של שני נסיונות כאחד.

אבל מי שכבר התרומם למעלה מנסיונות אלו ועלה לדרגה של ענוה, שהכל אצלו רק עבדות ולא בעלות כנ"ל, ענו כזה אין לו בחינת "מקום", כי אינו עושה רשות וחחום לעצמו כלל — אצלו יתכן שיהיו לו תורה

1. עיין מה שביאר רבנו זצ"ל בזה במאמרים "הויה והשגה", כרך א, עמ' 283 ואילך.

שמעת בשם הגר"א מוויילנא זצ"ל לבאר לפי זה, הא דאמר רבי יוחנן "ענותנותו של ר' זכריה בן אבכולס החריבה את ביתנו ושרפה את היכלנו והגלתנו מארצנו" נישון נ, א. ופירש רש"י "ענותנותו, סבלנותו, שסבל את זה ולא הרגו". ומקשים היכן נתגלתה כאן ענותנותו.

אלא שר' זכריה בן אבכולס, מרוב ענותנותו, לא הכיר בעצמו שהוא הגדול שבדיינים, וסבר שהוא הקטן שבכולם לזאת בראותו שהם, חבריו, סוברים לחוות דעתם איך לפסוק הדבר, והוא חשבם לגדולים ממנו, וכשיאמרו דעתם בראשונה, שוב אינו יכול לעבור על דבריהם ולחלוק עליהם, משום "לא תענה על רב", לזאת הקדים דבריו לדבריהם, וחיהו דעתו שלא יקריבו הקרבן, משום שלא יאמרו בעלי מומין קרבינו על גבי מזבח. אולם כאשר באמת היה הוא הגדול שבדיינים, ולא יכלו הסנהדרין לחלוק על דבריו משום "לא תענה על רב", הסכימו לדבריו שלא להקריב. זהו שאמר ר' יוחנן "ענותנותו של ר' זכריה בן אבכולס", שלא הכיר ערכו הרם, "החריבה את ביתנו ושרפה את היכלנו".

(הקדמת שרית נסיעות חיים, לראיז שור רב בזופראן, וילנא תרי"ב)

כרם-יא. ויעל משה ואהרן נדב ואביהוא ושבעים מזקני ישראל ויראו את אלקי ישראל וכו', ויחזו את האלקים ויאכלו וישתו.

איתא במסכת סופרים (פרק כא) "האדם הגדול בענקים זה אברהם אבינו וכו' ואכילתו ושתיתו כד היה, כנגד שבעים וארבעה אנשים", ופליאה היא.

ויש לבאר שאברהם אבינו ע"ה תיקן באכילתו מה שתיקנו באכילתו השבעים וארבעה אנשים. ורומז להפסוק "ויעל משה ואהרן נדב ואביהוא ושבעים איש מזקני ישראל וגו', ויחזו את האלקים ויאכלו וישתו וגו'", ושם היו שבעים וארבעה אנשים.

(זרע אפרים על פסיקתא רבתי מהגר"ז מרגליות, למכנג תרי"ג, עמ' טו, ב, ולשונו: ראיתי נדפס בשם הגאון החסיד מהר"א מוויילנא זצ"ה)

תן צדקה לעני, אז "עמד", פירוש, ביחידות, שלא יראה שום דם, ויתבניש המקבל.

זור תורה לר' מנחם צבי טאקסין, פיעטריקוב תרע"ב

בל. וכשר כשרה שרפה לא תאכלו לכלב תשליכון וחו.

דרשינן בגמרא (פסחים כב, א) "אותו אתה משליך לכלב, ואי תה: משליך לכלב חולין שנשחטו בעזרה". ויש לבאר כי בפסוק ה כתיב "ובשר כשרה טרפה לא תאכלו", ודרשוהו חז"ל לאסור שר שיצא חוץ לעזרה (ראה מכות יח, א, זבחים פב, ב, ועוד). זהו יאמרו "אותו אתה משליך", דהיינו בשר קודש היוצא חוץ עזרה²⁶, ולא חולין שנשחטו בעזרה, שהוא היפוכו ממש.

אמונה והשגחה, ליקוטי תורה מהגר"א

ג.ב. ולא תענה על רב.

"דיני נפשות מתחילין מן הצד וכו', אמר קרא לא תענה על יב, לא תענה על רב" (סנהדרין לו, א). ומפרש רש"י "לא תענה על יב כתיב, בלא י, משמע לא תחלוק על מופלא של ביתדין. ולכך לא מתחילין מיניה, דלמא חזי ליה חובה ולא פלגינא ילויה. ומתחילין מן הצד, שישמע אחד דברי אחד מן המזכים יסכים עמו".

על-פי זה ביאר שם המחבר את הכתוב כותלים "אשרי שומרי משפט", שומרי - לשון כים, "עושה צדקת בכל עת", לשון יחיד. כי המשפט צריך להיות ברכים, אבל הצדקה היתה ביחידות.

ר"ז תימה שיהא כשר קודש היוצא חוץ לעזרה מושלך לכלבים, הלא דינו כשריפה. אפי הגר"ח קייבסקי שלי"מ שמענו, דאפשר שהחליפו השמות, וכונת הגר"א היתה היא דאיחא כמשנה חולין סח, א, אודות כהמה המקשה לילד והוציא העובר את ידו החיורו רמותר באכולה, ובגמרא שם: "אמר רב יהודה אמר רב, ואבר עצמו אסור, מאי עומא דאמר קרא וכשר כשרה טרפה לא תאכלו, כינו שיצא כשר חוץ למחיצתו נאסר". על זה אמרו "אותו אתה משליך". אלא שלפ"ז לכאורה הסיים "שהוא היפוכו ממש" ינו עולה יפה, ושמה הכוונה ללמד על הצד השוה של הדרשות, דהיינו בשר היוצא חוץ למחיצתו, דחולין בעזרה אף הוא בשר שאינו במקומו, ועדיין הדבר צריך תלמוד. צוין דבליקוטי תורה מהגר"א הלשון הוא "כי כפסוק זה וכו' דרשו במס' חולין על כשר יוצא חוץ למחיצתו, ובכללם בשר קודש היוצא חוץ לעזרה וכו'".